

Transatlantiliste suhete tulevikust Trumpi administratsiooni ajal

Autor: Aap Neljas

Ameerika ennekõike

20. jaanuaril 2017. aastal astus USAs ametisse uus president Donald Trump, kelle administratsioon on praeguseks moodustamisel. Osad ministrid on saanud juba senati heakskiidu ja osad veel kinnitatakse ametisse. Samuti on administratsiooni konkreetset poliitikasuunad alles paljus formuleerimisel. Sellele vaatamata võib juba alustavalt analüüsida, milline võiks olla transatlantiliste suhete tulevik eelseisva nelja aasta jooksul.

Esiteks tuleb tõdeda, et vaatamata mitmetele välis- ja sisepoliitilistele probleemidele on USA jätkuvalt sõjaliselt ja majanduslikult tugevaim riik maailmas, mille juhtkonna otsustest sõltub suuresti rahvusvaheliste suhete arenemine. USA majanduskasv on viimastel aastatel olnud püsiv, töötus on vähenenud kriisieelsele tasemele, sõjaline võimsus ületab jätkuvalt teiste riikide oma. Uuenduslikud naftaammutamise meetodid on muutnud USA sõltumatuks ebastabiilsest Lähis-Idast tulevast nafta- ja gaasiimpordist ja USA on hoopis muutunud ennekõike vedelgaasi eksportijaks. Sellisena on USA jätkuvalt võtmepartner Euroopa riikide, sealhulgas Eesti jaoks, nii majanduskoostöö kui julgeoleku tagamise valdkonnas.

Trump on rõhutanud, et USA peab olema maailmas number üks ja kehtestama end ennekõike suhetes teiste suurriikidega nagu Saksamaa, Jaapan, Hiina ja Venemaa. Võib küsida, kuidas sellise USA hoiaku puhul saab olema võimalik väikeriigil nagu Eesti oma julgeolekuprobleemidega USA jaoks „pildil olla“. Ilmselt muutub Eesti jaoks veelgi olulisemaks koostöö Baltimaadega ning Kesk- ja Põhja-Euroopa maadega, et ühiselt esitada Washingtonis oma seisukohti Venemaa suurenenud argessiivsusele vastuseismiseks.

Trumpi administratsiooni „Ameerika ennekõike“ välispoliitilises deklaratsioonis¹ asutakse seisukohale, et välispoliitika juhtpõhimõtteks edaspidi on Ameerika kitsamalt mõistetud rahvuslike huvide ja rahvusliku julgeoleku, sealhulgas majandushuvide eelistamine. USA peab taotlema rahu maailmas jõupositsioonilt. Peamiseks välispoliitiliseks eesmärgiks

¹ America First Foreign Policy <https://www.whitehouse.gov/america-first-foreign-policy>

seatakse ISISe ja teiste radikaalsete islamiterroristlike rühmituste üle võidu saavutamine. Samas lubatakse USA sõjalist võimsust senisest veelgi suurendada, mis peaks tugevdama USA positsiooni suhetes teiste suurriikidega. Diplomaatia osas USA ei otsi vaenlasi, vaid soovib, et vanadest vaenlastest saaksid sõbrad ja sõpradest liitlased.

Trump on üldisemalt eelistamas, erinevalt Obama administratsioonist, multilateraalsetele lepingutele kahepoolset koostööd teiste riikidega, kus ta loodab läbirääkimistel saavutada USAle kasulikumaid tulemusi. Trumpi jaoks on senise liberaalse maailmakorra alalhoidmine seetõttu ilmselt vähemtähtis välispoliitiline eesmärk.

Majandussuhted

Võib tõdeda, et Trumpi juhitud Ameerika saab ilmselt olema senisest enesekeskses ja proteksionistlikum. Ehkki Trump ei ole Euroopa suunal teinud veel olulisi avanguid, näitavad seda tema mitmed sammud USA suhete defineerimisel teiste riikidega. Nii tühistas Trump ühe oma esimese sammuna USA ühinemise Vaikse ookeani ülese vabakaubandusleppes (TPP) ja on teatanud soovist USA huvide parema kaitsmise nimel ümber vaadata Põhja-Ameerika vabakaubandusleping (NAFTA). Samuti on Trump teatanud Mehhiko piirimüüri ehitamise kavast illegaalse immigratsiooni tõkestamiseks. Selliste sammude valguses on ilmne, et ka Obama administratsiooni algatatud USA ja EL vahelise vabakaubandusleppe TTIP läbirääkimised on katkenud ja neid Trumpi valitsusajal ka ei taasalustata. Seevastu on Trump tervitanud Brexitit ja lubanud sõlmida vabakaubandusleppe ELst lahkuva Ühendkuningriigiga.

Trump on ka avaldanud valimisjärgses intervjuus The Timesile arvamust, et Euroopa Liit on suures osas Saksamaa majanduspoliitika tööriist ja tõenäosus selle edasiseks lagunemiseks on suur.² Sellest lähtuvalt ei pruugi Saksamaas olulist majanduslikku konkurenti nägev Trump toetada Euroopa integratsiooni edenemist nagu on peale Teist maailmasõda teinud eelnevad USA administratsioonid ja võib ka üldisemalt asuda otsima erisuhteid ka teiste EL liikmetega lisaks juba ELst lahkuva Ühendkuningriigile. Saksamaa on omakorda hoiatanud omalt poolt teisi EL liikmesriike, et see ei tule Euroopas kellelegi kasuks, kui mõned riigid astuvad USA-ga erikokkulepetesse.³

Kuigi Trump ei ole seni nõudnud EL ja USA vahel seni kehtiva üldise majanduskoostöö ja kaubandussuhete regulatsiooni ülevaatamist, erinevalt mitmetest teistest USA teisest olulistest kaubanduspartneritest nagu Hiina ja Mehhiko, võib Trumpi poliitika kaitsetollide kehtestamiseks välismaa kaupade, näiteks autode, sisseveole hakata tekitama pingeid ka

² Donald Trumpi intervjuu : „Brexit will be a great thing“, Michael Gove, *The Times*, January 15, 2017 <http://www.thetimes.co.uk/article/donald-trump-interview-brexit-britain-trade-deal-europe-queen-5m0bc2tns>

³ Saksamaa välisministeeriumi riigiminister Michael Rothi intervjuu ajalehele Die Welt. Sonja Gillert, Daniel Friedrich Sturm, *Delfi uudised*, 13.02.2017 <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/saksa-valisministeerium-hoiatab-el-i-partnereid-erikokkulepete-ees-trumpiga?id=77211452>
<https://www.welt.de/politik/deutschland/article162013412/Die-EU-ist-Opfer-einer-perfiden-Diffamierungskampagne.html>

USA ja EL maade vahelistesse kaubandussuhetesse.⁴ Teisalt võivad Trumpi lubatud sammud USA majanduse elavdamiseks tuua kaasa ka transatlantilise kaubanduse ja majanduskoostöö elavnemise. See tähendab, et EL–USA vaheliste suhete alahoidmine saab eelseisval neljal aastal olema keeruline ja Euroopa liidrid peavad suhetes USA-ga pingutama, et multilateraalseid koostööformaate hoida toimivatena.

Julgeolekuküsimused

Transatlantiliste suhete seisukohalt üldisemalt on võtmeküsimuseks see, kas NATO jääb USA jaoks sama tähtsaks liitlassuhteks kui senini. Oma inauguratsioonikõnes leidis Trump, et USA on seni subsideerinud teiste riikide armeesid oma riigikaitse arvelt ja kaitsnud teiste riikide piire jättes oma piiri kaitseta.⁵ Trump on varem nimetanud ka NATOt iganenuks, kuna see ei ole piisavalt tegelenud terrorismivastase võitlusega ja kritiseerinud Euroopa riike vähese panustamise eest riigikaitse.⁶ Konkreetselt Balti riikide kaitsmise osas lubas ta valimiskampaania ajal lähtuda sellest, kuidas need riigid on täitnud oma kohustusi liitlastena.⁷

Presidendiks saanuna on Trump samas kinnitanud NATO peasekretärile, et USA toetab tugevalt NATOt ja jätkab NATO liitlastega koostööd ja koordineerimist NATO ees seisvate julgeolekuväljakutsetele vastamiseks. Samuti lubas Trump osaleda maikuusel NATO tippkohtumisel.⁸ NATO olulisust USA jaoks tunnustas Trump kohtudes Ühendkuningriigi peaministri Theresa Mayga⁹ ning telefonikõnedes Prantsusmaa presidendile¹⁰, Saksamaa liidukantslerile¹¹ ja teistele Euroopa liidritele. Ka USA uus välisminister Rex Tillerson ja kaitseminister James Mattis kinnitasid oma ametissenimetamise kuulamistel USA senatis NATO olulisust ja vajadust vastu seista Venemaa agressioonile. James Mattis tões

⁴ „Trump threatens German carmakers with 35 percent U.S. import tariff“, *Reuters*, January 17, 2017

<http://www.reuters.com/article/us-usa-trump-germany-autos-idUSKBN1500VJ>

⁵ Remarks of President Donald J. Trump – As Prepared for Delivery Inaugural Address, January 20, 2017

Washington, D.C. <https://www.whitehouse.gov/inaugural-address>

⁶ Donald Trump intervjuu : „Brexit will be a great thing“, Michael Gove, *The Times*, January 15, 2017

<http://www.thetimes.co.uk/article/donald-trump-interview-brexit-britain-trade-deal-europe-queen-5m0bc2tns>

⁷ Transcript: Donald Trump on NATO, Turkey’s Coup Attempt and the World, *The New York Times*, July 21, 2016

<https://www.nytimes.com/2016/07/22/us/politics/donald-trump-foreign-policy-interview.html>

⁸ Readout of the President’s Call with NATO Secretary General Jens Stoltenberg, February 05, 2017

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/02/05/readout-presidents-call-nato-secretary-general-jens-stoltenberg>

⁹ A. Rafferty, ‘British PM Theresa May: U.K., U.S. United in Our Recognition of NATO’, *NBC News*, January 27, 2017,

<http://www.nbcnews.com/politics/politics-news/trump-welcomes-british-pm-theresa-may-first-foreign-visit-n713131>

¹⁰ Readout of the President’s Call with French President Francois Hollande, January 28, 2017

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/01/28/readout-presidents-call-french-president-francois-hollande>

¹¹ Readout of the President’s Call with Chancellor Angela Merkel of Germany, January 28, 2017

<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/01/28/readout-presidents-call-chancellor-angela-merkel-germany>

senaatorite küsimustele vastates, et USA üksuste püsiv kohalolu Balti riikides Venemaa heidutamiseks on ka edaspidi vajalik.¹²

Müncheni julgeolekukonverentsil 18. veebruaril 2017. aastal esinenud USA asepresident Mike Pence rõhutas¹³, et Ühendriigid on ja jäävad alaliseks Euroopa suurimaks liitlaseks. Ta ütles, et president Donald Trump soovib edastada kinnituse, et Ameerika Ühendriigid toetavad tugevalt NATOt ja et USA täidab vääramatult oma kohustusi selles transatlantilises alliansis. Pence manitses samas aga liitlasriike samuti oma kohust täitma. Ta ütles, et lubadus kaitsekoormat jagada on jäänud liiga paljudel ja liiga pikalt täitmata ning see õõnestab alliansi alusmüüri.

Siiski ei ole Trumpi administratsiooni esindajate hiljutised sõnavõttud täielikult suutnud hajutada eurooplaste ebakindlust Trumpi varasemate hoiatuste suhtes panna USA kaitsekohustused sõltuma liitlaste poolsetest kaitsekulude maksmisest, see ei ole tekitanud muret mitte üksnes Balti riikides, vaid ka suuremates riikides nagu Saksamaa¹⁴.

Samal ajal on USA Kongressis olemas jätkuvalt tugev toetus NATOle ja Venemaa agressiivsuse ohjeldamisele. Ennekõike vajadus arvestada vabariiklike senaatorite ja kongresmenide hoiakuga võib tuua kaasa Trumpi seisukohtade muutmise, kuna nende poolehoid on vajalik eelarve ja seaduseelnõude läbimineku küsimustes.¹⁵

Kaitsekulutuste tõstmine ja kollektiivkaitse

Samas on selge Trumpi ja teiste USA võimuesindajate seisukohavõttudest, et NATO relevantsuse tõstmiseks USA seisukohalt on vajalik Euroopa riikide kaitsekulutuste tõstmine. NATO Euroopa liikmesriikide esindajad on samas öelnud, et surve kaitsekulutusi suurendada on Euroopa liitlastele katsumus nii majanduslikult kui poliitiliselt. Liikmesriigid on allkirjastanud kümne aasta plaani suurendada kulutusi aastaks 2024, kuid eeldatavasti tahab Trumpi administratsioon seda tähtaega lähemale tuua. NATO praegune pikaajaline eesmärk on viia kaitsekulutused kõigis 28 liikmesriigis kahe protsendini sisemajanduse kogutoodangust. Praegu täidavad seda kohustust ainult USA, Suurbritannia, Poola, Kreeka ja Eesti. Analüütikute hinnangul on osal NATO riikidel väga keeruline jõuda 2024. aastaks kaitsekulutuste kohustuse täitmiseni, ilma et nad rikuksid Euroopa Liidu fiskaalreegleid, mis nõuavad neilt eelarvedefitsiidi vähendamist.¹⁶

¹² Trump's defense pick backs permanent US troops in Baltics, Austin Wright and Jeremy Herb, *Politico.eu*, January 12, 2017 <http://www.politico.eu/article/donald-trump-defense-james-mattis-backs-permanent-us-troops-in-baltics/>

¹³ Vice President Pence Remarks at Munich Security Conference, *C-SPAN video*, February 18, 2017

<https://www.c-span.org/video/?424248-1/vice-president-pence-remarks-munich-security-conference>

¹⁴ In Munich, Pence Says U.S. Commitment to NATO Is 'Unwavering' Steven Erlanger and Alison Smale, *The New York Times*, February 18, 2017 <https://www.nytimes.com/2017/02/18/world/europe/pence-munich-speech-nato-merkel.html?r=0>

¹⁵ Can a 'Wrecking Ball' of a President Evolve? Susan B. Glasser, *Politico*, February 13, 2017 <http://www.politico.com/magazine/story/2017/02/bob-corker-committee-foreign-relations-trump-214773>

¹⁶ NATO liitlased valmistuvad USA nõudmiseks kaitsekulutusi suurendada, *ERR uudised*, 13.02.2017

Seetõttu võib oletada, et USA ja Euroopa liitlaste vahel seisavad ees pingelised läbirääkimised kaitsekulutuste tõstmise ja kaitsekoorma võrdsema jagamise üle NATO-s. Kaitseminister James Mattis ütles ka NATO kaitseministrite kohtumisel Brüsselis 15. veebruaril 2017, et kuigi liitlassuhted on Washingtonile väga tähtsad, võib Washington oma kohustusi NATO liikmete ees vähendada, kui teised liikmesriigid ei suurenda oma kaitsekulutusi. NATO liikmesriigid peavad näitama sel aastal edusamme ja võtma vastu plaanid oma panuse suurendamise kohta, kas või tasapisi.¹⁷ Kui kaitsekulutuste suurendamist ei toimu, võib USA (New York Timesi andmetel) konkreetsete reageerimisvõimalustena näiteks vähendada Euroopasse paigutatavate vägede arvu või tõsta seda lüvendit, mida peetakse sõjaliseks kallaletungiks alliansi liikmele.¹⁸ See tähendab, et kui USAle kaitsekulutuste koorma jagamise osas rahuldavat lahendit ei NATO-s ei saavutata, võib USA osaluse vähendamine Euroopa kaitsmisel muutuda tulevikus reaalseks võimaluseks.

USA seisukohalt on vajalik ka liitlaste senisest ulatuslikum panustamine terrorismivastasesse võitlusesse. NATO on juba teinud siin edusamme luuretegevuse parema koordineerimise valdkonnas. Samas on hetkel veel teadmata, milles konkreetselt Trumpi administratsioon näeks liitlaste panuse suurendamist sõjalises valdkonnas, sest Trumpi administratsioon ei ole veel avalikustanud kava astuda ISISi vastu maavägedega. Õhuoperatsioonides ja Iraagi vägede väljaõppes osalevad NATO liitlased aga juba praegu. Juhul kui Trumpi administratsioon otsustaks käivitada ISISi vastase maavägede operatsiooni¹⁹, siis ilmselt USA ootaks, et liitlased sellesse panustaksid.

Küsimus on aga see, kuidas suhtub Trumpi administratsioon NATO kollektiivkaitse edasise tugevdamisse, sh USA omapoolsesse panusesse selles. Eesti jaoks on ennekõike oluline, kas NATO idatiiva heidutusmeetmed jäävad püsima, kas on võimalik nende edasine tugevdamine või nõrgendamine? USA asepresident Mike Pence igatahes rõhutas USA toetust NATO idatiiva kaitsemeetmetele oma Müncheni julgeolekukonverentsi esinemises²⁰, sama tegi ka Saksamaa kantsler Angela Merkel²¹.

NATO Varssavi tippkohtumisel kokkulepitud ühismeetmed (sh Ühendkuningriigi juhitud NATO pataljoni toomine Eestisse) peaksid rakenduma selle aasta jooksul ja neid saaks muuta

<http://uudised.err.ee/v/valismaa/aa1d0a5f-c788-46c8-ba0c-70867057a35b/nato-liitlased-valmistuvad-usa-noudmiseks-kaitsekulutusi-suurendada>

¹⁷ Defense Secretary Mattis Tells NATO Allies to Spend More, or Else, Helene Cooper, *The New York Times*, February 15, 2017 <https://www.nytimes.com/2017/02/15/world/europe/jim-mattis-nato-trump.html? r=1>

¹⁸ Defense Secretary Mattis Tells NATO Allies to Spend More, or Else, Helene Cooper, *The New York Times*, February 15, 2017 <https://www.nytimes.com/2017/02/15/world/europe/jim-mattis-nato-trump.html? r=1>

¹⁹ Pentagon might propose sending ground troops to Syria, *CNN news*, February 16, 2017 <http://edition.cnn.com/2017/02/15/politics/pentagon-considering-recommending-combat-troops-in-syria/index.html>

²⁰ Vice President Pence Remarks at Munich Security Conference, *C-SPAN video*, February 18, 2017.

<https://www.c-span.org/video/?424248-1/vice-president-pence-remarks-munich-security-conference>

²¹ Merkel Says NATO, West Must Protect Principle Of Territorial Integrity, *RFE/RL*, February 18, 2017. <http://www.rferl.org/a/germany-merkel-nato-west-must-protect-principle-territorial-integrity/28317048.html>

ainult NATO ühine otsus. Samas on toimimas ka 2014. aastast USA omapoolsed Euroopa julgeoleku toetusmeetmed, mis on tuntud Euroopa Heidutuse Tugevdamise Initsiatiivina²² (European Reassurance Initiative, ERI) ja mille raames toimub USA täiendavate roteeruvate üksuste ja varustuse toomine Euroopasse. Obama administratsioon küsis USA kaitseelarves 2017. aastaks ERI tarbeks 3.4 miljardit dollarit. Trumpi administratsiooni suhtumist NATO idatiiva kaitseks saab lähiajal näitama see, kas ERI toetusmeetmed rakenduvad kavatsatud mahus või kas neid lisatakse või vähendatakse.²³

USA ja Venemaa

Transatlantilisi suhteid ja Euroopa julgeolekut hakkab paratamatult mõjutama ka see, millise positsiooni võtab Trumpi administratsioon koostöö osas Venemaaga, täpsemalt mida ollakse valmis Venemaale lubama vastutasuna Venemaa koostöö eest USAle oluliste poliitikaeesmärkide saavutamisel. Trump tahab paremat koostööd Venemaaga ja Venemaa abi terrorismivastases võitluses ISISe võitmiseks ja Süürias rahu saavutamisel²⁴, samuti on Trump avaldanud soovi koostöös Venemaaga edasi vähendada tuumarelv²⁵. Väidetavalt lubati Putini ja Trumpi esimesel vestlusel sisse seada partnerlik koostöö globaalsete probleemide lahendamiseks nagu Ukraina konflikt, Iraani tuumaprogramm, pinged Korea poolsaarel ja Iisraeli-Araabia konflikt.²⁶

Venemaa esmaseks eesmärgiks on ilmselt USA poolt Krimmi annekteerimise ja Ida-Ukrainas asetleidva agressiooni tõttu USA poolt Venemaale kehtestatud sanktsioonide tühistamine. Eelolev aasta näitab, kas Venemaa vastu Ukraina tõttu kehtestatud sanktsioonid jäävad püsima või saab nende täielikust või osalisest tühistamisest USA ja Venemaa vaheliste läbirääkimiste objekt. USA seisukoha võimalik muutumine paneks surve alla ka need riigid ELs, kes soovivad EL samalaadsete sanktsioonide alahoidmist. USA asepresident Mike Pence'i kinnitus Münchener julgeolekukonverentsil, et USA eeldab jätkuvalt Venemaalt Minski rahulepete täitmist, võib osutada, et vähemalt esialgu sanktsioonide osas USA poliitika ei muutu.²⁷

Euroopa julgeoleku seisukohalt on ka oluline, kas ja kuidas USA jätkab Ukraina toetamist. Lisaks sanktsioonide teemale on oluline, milline oleks Trumpi poliitika, kui Vene agressioon Ukraina vastu peaks uuesti oluliselt ägenema. Kas oleksid näiteks võimalikud

²² M. F. Cancian and L. Sawyer Samp, 'The European Reassurance Initiative', *CSIS Critical questions*, February 9, 2016, <https://www.csis.org/analysis/european-reassurance-initiative-0>,

²³ How To Strengthen Alliances On President Trump's Watch, Michael Krepon, *Breaking Defense*, February 07, 2017, <http://breakingdefense.com/2017/02/how-to-strengthen-alliances-on-president-trumps-watch/>

²⁴ Readout of the President's Call with Russian President Vladimir Putin, January 28, 2017 <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/01/28/readout-presidents-call-russian-president-vladimir-putin>

²⁵ Trump's offer to Russia: an end to sanctions for nuclear arms cut, *Reuters*, January 16, 2017 <http://www.reuters.com/article/us-usa-trump-russia-arms-deal-idUSKBN14Z0YE>

²⁶ Putin and Trump agree to try to rebuild U.S.-Russia ties, cooperate in Syria, *Reuters*, January 28, 2017 <http://www.reuters.com/article/us-usa-trump-putin-idUSKBN15C0SK>

²⁷ Vice President Pence Remarks at Munich Security Conference, *C-SPAN video*, February 18, 2017 <https://www.c-span.org/video/?424248-1/vice-president-pence-remarks-munich-security-conference>

ründerelvastuse tarned, mida Kongressis osa vabariiklasi on toetanud? Samas kui USA toetus peaks oluliselt nõrgenema, võib see kaasa tuua Venemaa agressiooni intensiivistumise Ukraina vastu, sest EL üksi ei suudaks Venemaa agressiooni piisavalt ohjeldada.

Kokkuvõte

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et USA ja Euroopa suhted saavad lähitulevikus olema ilmselt küllaltki pingelised, kuivõrd USA uus administratsioon lähtub proteksionistlikumast majanduspoliitikast ja nõuab NATO liitlastelt suuremat majanduslike vahendite panustamist riigikaitse valdkonnas. Samas on ebatõenäoline, et USA sooviks toimivas liidusuhtes Euroopa riikidega NATO raames midagi põhimõtteliselt muuta, kuna NATO on kasulik ka USAle oma võimu projitseerimiseks maailmas.

Eesti on panustanud piisavalt vahendeid riigikaitse valdkonnas, mis annab hea lähteasotsiooni Trumpi administratsiooniga suhete arendamiseks julgeolekuvaldkonnas. See võimaldab meil suhetes USAga edendada NATO idatiiva kaitse tugevdamise teemat. Samas peame olema valmis panustama USA jaoks aktuaalsete teemade lahendustesse, nagu näiteks võitlus terrorismiga. Ka Euroopa Liidu üldise poliitika kujundamisel on Eesti huvides seista transatlantilise dialoogi alal hoidmise ja ühtse kaubanduspoliitika toetamise eest.